

Wat Wolfheze was

Idelette Bech
Arjen Boswijk

2021

Wat Wolfheze was

Juichen bij het open graf

3

En jaren later las ik
in de duivelse dagboekzinnen
van een verdwaalde oom
dat het zo had moeten zijn

Dat deze plotse dood
een betekenis zou hebben
dat het de achterblijvers
een teken van leven zou geven

Als een schrijvende hand
aan een vreemde bijbelse wand
opdat we de betekenis
van deze jonge dood
zo moesten leren kennen

En ik dacht o god o god
ze weten niet wat ze zeggen
en ik verstond niet wat ik las
als een ziende Filippus
niet verstond wie hij was

Hier is de B.B.C.
op deze sprankelende voorjaarsdag
anno mei 1953, Wolfheze

We melden ons uit 't Zonnehuis
vandaag, acht jaar
na het einde van de oorlog
om er te trouwen in schoonheid
met eindeloze witte sleep
en in zwart gedragen pak

Wij zijn vandaag
de **Boswijk Bech Corporation**
die hier op de Veluwe ja zal zeggen
tegen wie het horen wil
voor de gemeente en een sober altaar
in een kleine stichtingskerk
misschien met ds. Fernhout
zonder Willem Bech
maar met de zoon de fotograaf

Hier is de **BBC** om om te roepen
dat er een huwelijk
dat Fenmo en Idelette trouwen
met elkaar

B B C

De dood bleek duur
in november van dat jaar
en was niet aangekondigd
hoewel ze eerder op een warme hei
al eens terloops tegen hem zei
wanneer ik sterf kies dan maar
voor innerlijke schoonheid
en nieuwe liefde voor de zoons
en voor jezelf

En samen hebben ze haar begraven
in de Gelderse grond
en samen droegen ze haar
naar het nieuwe graf
en samen deelden ze verdriet en kosten
voor de steen, naar rato
want niemand was toen rijk
alleen de dode moeder ergens
zo zei men in een stralend koninkrijk

7 oktober 1944

6

De Engelsen zijn
bij Wageningen over de Rijn
maar zou het waar zijn
want zo kan het niet blijven
er moet verandering komen

De hele dag door
is er geweldig schieten
van alle kanten
hoor je de kanonnen
en als je buiten staat
zie je het vuur uit
de loop van de kanonnen

We stonden vandaag te praten
met een bleke broeder
en Bloemendaalse patiënten
toen de jagers overkwamen
ze doken op de Amsterdamse weg
drie, vier granaten sprongen
boven ons hoofd uit elkaar

Wie had dat ooit gedacht
van Wolfheze

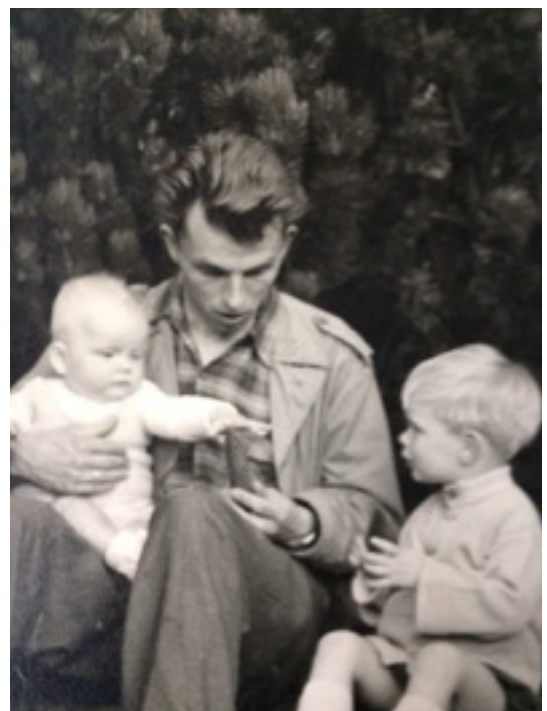
Idelette Bech(17)

Ik denk dat ik nooit
heb begrepen en geweten waar je was
en bent verdwenen
in Gelderse bossen , ik bedoel dat
ik niet wist waar je verdween
die dodelijke ochtend
in stil Wolfheze
uit welk ziekbed je was gevluht
terwijl er ooms en tantes bij de haard
dachten dat je griep

Maar waar was je toen
ik alleen gelaten was
en niemand me kon zeggen
hoe ziek en dat de ziekenhuizen
ook niets meer konden
om je te redden met een ongeborn kind
en dat je man reddeloos en schijnbaar flink
geen weg meer wist
tussen Arnhem, Oosterbeek en Meppel

En dat hij verlaten was door god
en iedereen op de Veluwe
en deed of hij het toen begreep

Denken aan de Bilderberg

8

Morgen is vader jarig
we zullen er niet veel van merken
denk ik, het wordt al echt fris
de herfst komt

Verleden jaar om deze tijd
was het anders, vanmorgen
met Jacob staan kletsen
heerlijk gegeten zoals altijd

Jacob heeft een meisje gehad
in het voorjaar maar
nu is het uit, zielig, ik wou dat
ik Marieke nog eens kon schrijven

Vaders verjaardag gevierd
met pannenkoeken en kaas
kousen gestopt, melk gaan halen bij de boer
geen zin in schrijven vandaag

Over dagboeken gepraat maar opeens
hadden we een paar jongens om ons heen
naar de RK kerk geweest
ze zeggen wel vijftig keer bid voor ons!

Ik lees de hele dag
en schil aardappels
ik denk aan de Bilderberg
het is prachtig herfstweer

Idelette Bech (17)

A handsome Tommie

9

And now I must write
a short time
in my day-book, my diary
that the days go over
and every day something happens

Four times a week
I have English lessons
Monday and Thursday grammar
and on Saturday conversation
with mr. Chamberlain

It is a very pretty Mr. Chamberlain!
(we call him Wim)
He is 33 years old but
he is younger to see
He has been married
and he is very kind to me
kinder then to any other
on grammar school

He might be a Tommie
and has black curled hair
grey eyes and he is really
a handsome man
I am a little bit timid
I like him but that is not
the same as I love him
I don't know what is true
but maybe the last sentence
is the truth
I think I am mad!

Idelette Bech(17)

Er werd gedacht aan het noorden
en de namen werden Deens genoemd
als Lars en Niels en Jens
maar niets was minder waar
we vonden onze roots
in Thüringen niet ver van Bach
we bleken geen Denen maar Duitsers

En opa trouwde oma uit de hofstad
hij schreef met Nijhoff en van Vriesland
gedichten en af en toe een preek
op zondag van de kansels van Wolfheze
van Pijnacker en Aalten
misschien over de verloren zoon
die in de oorlog werd vermoord bij Noordwijk

Het verlies van Vilhelm, 'ons aller lieveling'
heeft Elisabeth van Kempen
diep getekend toen ik haar terugzag
zonder moeder Idelette,
zonder vader opa Willem
het leek of ze steeds kleiner werd
ik herinner me haar tranen nog
in Oosterbeek dichtbij de Rijn

En nu zijn we weer bij elkaar
na zoveel jaar
een generatie later
we zijn met recht
een kleine dynastie vandaag
we zien vooruit en denken terug
aan wie er niet meer zijn.

We reden dat jaar opnieuw
in een trage groene trein
naar Arnhem om de doden
terug te zien

Ze lagen er in Oosterbeek bij bosjes
uit een oorlog, jongens in vreemde aarde
netjes naast elkaar in rijen
onder witte stenen van nieuwe vrede

Tegenover de laatste oorlog zochten we
de dode moeder die, toen we
haar vonden onder wat flagstones,
die nog samen waren betaald
naar draagkracht

Wij aarzelden het onkruid van haar graf
maar haar weduwnaar stond als zo vaak
op afstand en keek in de verte naar niets
of zocht een ransuil of

misschien vluchtganzen in v-formatie
en hij zei tegen niemand daar
ligt ze niet en wij dachten o here
maar waar dan wel

Het was een koude winter
advent in ijzig Ermelo
maar alle verwachting was
net als de moeder verdwenen
en niemand wist waar en wanneer
waarom de strenge vorst
was binnengeslopen
in deze kleine levens

Boven de naburige beuken
zagen we de maan vol staan
in de serre van de Friese grootmoeder
en zij zong een lied van ver verlangen
van diepe pijn en afscheid dacht ik maar
het waren de woorden die ik nog niet kende
over de afstand die de maan en wij

Het waren lichtjaren in deze tuinkamer
die ons scheidden, verdwenen tijd
die niet meer ingehaald kon worden
tenminste niet in deze serre
met uitzicht op een volle lege maan

Kijk ze samen
toen we er
nog niet en nergens
waren in een buitenwijk
van Arnhem of Wolfheze

Toen we nog droomden
dat we eens hun kind
dat we ergens in Arnhem
of Oosterbeek

Langs de dode soldaten
waar hij verder moest
maar wist niet hoe hij
zonder haar

Waar we haar kenden
in de dode grond
van Oosterbeek

Het leven is net rook
die uitgeblazen wordt dacht ik
toen we even later liepen
in een hevige wind in het half donker

Cees bracht ons weg
en liep tussen ons in
en ik wilde ineens
dat hij me zoende
dat is gek maar
het kon me niets schelen

Dat gevoel blijft niet lang
het is alweer weg
nu kan het me niets schelen
maar het komt zeker weer
en wat doet het ertoe
dat het voorbijgaat

's Avonds in het schemerdonker
kan ik verlangen naar fuif en dansen
met Kamerling, o het moet heerlijk zijn
zal ik het ooit nog meemaken
denkt ieder meisje zo wel eens?

Idelette Bech(17)

In de bossen bij Roderesch
was het geloof misschien mooier
en waarde de geest des Heren
mogelijk meer evangelisch
dan in de Meppelse kerken
waar de gemeente zei ze niet blij
aan het heilig avondmaal at en dronk

Dus verderop gezocht
in het schamele koninkrijkszaaltje
van broeder R. en zuster N.
waar het geloof versimpeld
zijn weg vond naar de harten
van de beminde gelovigen

Maar het was een heilloze weg
van valse profeten
sprak de vader van haar zoons
blijf op het rechte pad
dwaal niet als een Drents schaap af
op de zijpaden en blijf bij ons
tot de avond valt, in Meppel

Weer is er een dag voorbij
in de verte hoor je
de hele dag
de kanonnen bulderen

Vanmorgen kwamen er
massa's bommenwerpers over
en alles dreunde
bij Wageningen en Rhenen

Vandaag kwam de landwacht
fietsen orderen
maar de boer had ze
goed verstopt in het land

In ons huis is veel gestolen
alle vorken en lepels weg
alle zilveren en gouden sieraden
Wolfheze is een woestenij geworden

Ons huis is helemaal verwoest
alle ruiten kapot
het dak vol gaten
maar wij leven nog

Idelette, 1944

Het is alsof ik mezelf
terugzie in een verleden
van Arnhem en Oosterbeek,
Wolfheze, de roltrap van de V&D
de trolleybus vlak voordat
ze stierf aan een onzinnige ziekte

De ijzeren long bleek bezet
en voordat we het wisten
reden we terug in een groene
giftige trein naar Meppel
waar ze niet wilde wonen, vandaar

Maar mooi, mooi was ze altijd
zo mooi dat een oom later zei dat hij
ook met haar, maar ja, mijn vader,
ook al net zo dood als zij nu

Het is 17 september 1944
als we een granaat horen gieren
een verschrikkelijk bombardement
voor ons een vuurzee
broeders riepen om dokters
de weg naar huis was lang

Daar kwamen de Gliders
honderden daalden om de boerderij
niets dan Tommies
Engels gepraat in plaats van Duits
ze sliepen in ons huis, in ons bed
even met een Tommie gepraat
'you speak your english perfect' zei hij

Oma is op een handkar weggebracht
en wij zijn gaan lopen naar Ede
en in de verte hoorden we kanonnen bulderen
de hele dag door is er geweldig schieten
je ziet het vuur dat uit de loop van de kanonnen komt
ze zeggen de Engelsen zijn over de Rijn

Er kwamen zes jagers over
ze doken op de Amsterdamse weg
er wordt nog steeds hevig gevochten
er was zo'n prachtige lucht vanavond
maar ik dacht aan de gewonde
stervende soldaten
arme jongens die hun
vaderland verlaten
om te sterven bij Wolfheze

Idelette Bech

Het waren warme dagen
in een hete zomer
het zwembad was een oude teil
gevuld met liefde en lauw water
en af en riep zij mijn naam
en ik antwoordde gehoorzaam
en kreeg een kus
en zwom weer verder
in mijn kleine stille oceaan

Ik herinner me die kus nog steeds
het was misschien de laatste
die ik van haar kreeg
want ze werd ziek en ik weet
nog steeds niet waar
ze toen gebleven is

Er was later een graf
waarop haar naam
maar ik kon door mijn tranen heen
niet lezen wat er heeft gestaan
op die grijze steen

Ik weet nog dat
ze voor me zong met mooie stem
over wat dode kikkers in een sloot
over de wielewaal, dudeljo,
en ook onzichtbare kabouters
kwamen wiebelend voorbij
op vliegenzwammen in het bos van Ermelo

En ook zong ze
van hoge ijle luchten
van goede herders
met een kudde dwalende schapen
en een rijke zegen
mijn handen vroom
gevouwen in de hare

En ik zong mee en wist niet
wat ik zong, verstond niet
wat ik in haar ogen las
mijn oren doof voor al het heil
van een onzichtbare god
en zijn enige zoon

Ik ken mijn moeder nog
uit het Arnhem van de jaren vijftig
zij zong voor mij, het klonk
door alle straten van de oude wijk
met echo's tegen de huizen
van de jeugd

En als ze me meenam
in de blauwe trolleybus van toen
zagen we de Rijn door de ruiten
en zong ze van een veerman
bij de Westerbouwing tot Wolfheze

De bus intussen zong zijn eigen hoge lied
wanneer hij weer op toeren kwam
zijn stem daalde van het remmen

Maar mijn moeder nam het over
zij was mijn bus en wist waarheen
zij zong ons steeds op weg

We kwamen van Arnhem
naar Oosterbeek
tot de trolleybus stopte
en we verder liepen
naar de glooiing in het landschap

Op de berg die geen berg was
dronken we limonade
en reden achter de sterke zwaan
zagen in de diepte de rivier
en verder nog de groene Betuwe

Het was zei mijn vader
een strategisch punt in '44
om elke meter werd gestreden
dacht ik samen in de kleine trein

En na de limonade nog patat
en na de zwaan de kabelbaan
we keken in de verte
waar we woonden in de stad

Als Wodan en Freya wandelde
ze in dit decadente landschap
van beken tussen de Veluwe
en Nederrijn met mij,
kleine sater, geboren
in deze bossen bij Wolfheze

Grillige eiken langs een klein water
als het land van Gelders Barbizon
en twee zwarte raven hoog
in de heilige eiken van Germaanse goden
met mijn ouders romantisch
wandeland en tellend de jaarringen

En ik keek omhoog naar de eiken
in ruisende bewondering en aaide
de grillige bast van de oude bomen
en dacht aan het oeroude geloof
onzichtbaar zwevend
onder de antieke Wodanseiken
en de nieuwe leer van een nieuwe heer

Zoals we soms dromen dat
alles eens terugkeert
tenminste als de droom
uitkomt op een dag

Dan liep je met me hand
in kleine hand door de winter
van Oosterbeek en Arnhem terug
en werden we niet wakker

Maar later zag ik bij je graf
de steen even bewegen
dat was zei je slechts
alleen mijn droom

Sinds gisteren staat mijn moeder
aan de hemel, een verre ster
tussen Ram en Waterman vermomd
als de vissen Venus en Cupido
om te ontsnappen aan Typhoon

Zij is één van de tien sterren
genoemd naast de Pisciden
een zwarte meteorenzwerm
zij is als wij nu sterrenstof
we kennen haar coördinaten

Registratie ZXF386734
Coördinaten:
RA 00h49m45.48
+26°48'24.3" dec
10.86 mag
Sternaam: Idelette
Bech
Sterdatum:1927-03-05
Sterrenbeeld:Psc.
Vissen
Voor:Idelette Bech

Haar zachtmoedige vader dominee Bech
op de gereformeerde preekstoel
van Aalten besloot in zijn wijsheid
de nieuwe baby te noemen Idelette
naar Calvijns tweede vrouw
maar we weten niet waarom

De Zwitserse rechtlijnige theoloog
bedacht een hardvochtige reformatie- leer
nergens op gestoeld
en veroordeelde de mens
al jong tot predestinatie:
men was uitverkoren of niet
om te wandelen met de here in zijn koninkrijk

En Idelette dorstte begerig
naar haar hemelse vader
maar of ze aan zijn rechterzijde
zullen we niet weten
het graf vertelt niets dan de dood
en een verzonnen uitverkiezing

Het lange zwijgen

27

Toen er na haar vroege dood
een Friese huishoudster opdook
uit het niets bleek
het een uitgemaakte zaak
ze vluchtte al snel terug
naar it Heitelân om er een leven lang
op huwelijksgeluk te wachten

Via Utrecht dook er een tweede op
door bemiddeling van grootmoeder uit E.
om vanaf dag één
de gestorven erfenis
hardnekkig dood te zwijgen

En alsof het
een vreselijke vloek was
werd haar naam niet meer genoemd
het grote gereformeerde zwijgen
was koud en stil begonnen

Over de liefde

28

Ze hield van je vader
denk ik, zoals ze dacht
dat liefde moest zijn
volledig zoals hij was

Ze was een pittig
knap blondje, zeer geestig
en ik was stiekem
direct verliefd op haar

Maar eenmaal in Wolfheze
ontdekte ik dat
ze al een vriendje had
ene Fenmo Boswijk

Haar karakter was stabiel,
blijmoedig en extravert
met een serieuze ondergrond
volledig zoals ze was

woorden uit de brief
van oom Henk Kok

Er stond toen een statig pand
aan de Amsterdamse weg
een christelijke inrichting
voor interne zieken en rustbehoevenden
en kraamkliniek in het Arnhem van 1954

De naam van het huis zegt iets
over geboren Arnhemmers
uit die jaren en betekent dat
er lieflijke baby's werden geboren

En ook het Jah van JHWH,
onuitspreekbaar Hebreeuws
de naam van God als het zijn
of ik ben die ik ben

Zeker is dat ik nu ben
en er toen was
ik ben zeg ik die ik ben
die ik steeds ben geweest

Wanneer ze weer vond
dat alles mooier werd
dan het al was
op een klein geluuksmoment
toen de zon scheen in een doodstil meer
of een plotse adder voor haar voeten
op de Wolfhezer Hei

Samen langs stokoude eiken wandelend
of het musiceren in familieverband
in 't Zonnehuis van ds. Bech
dan kwam er als vanzelf het woord
zuchtend over haar lippen

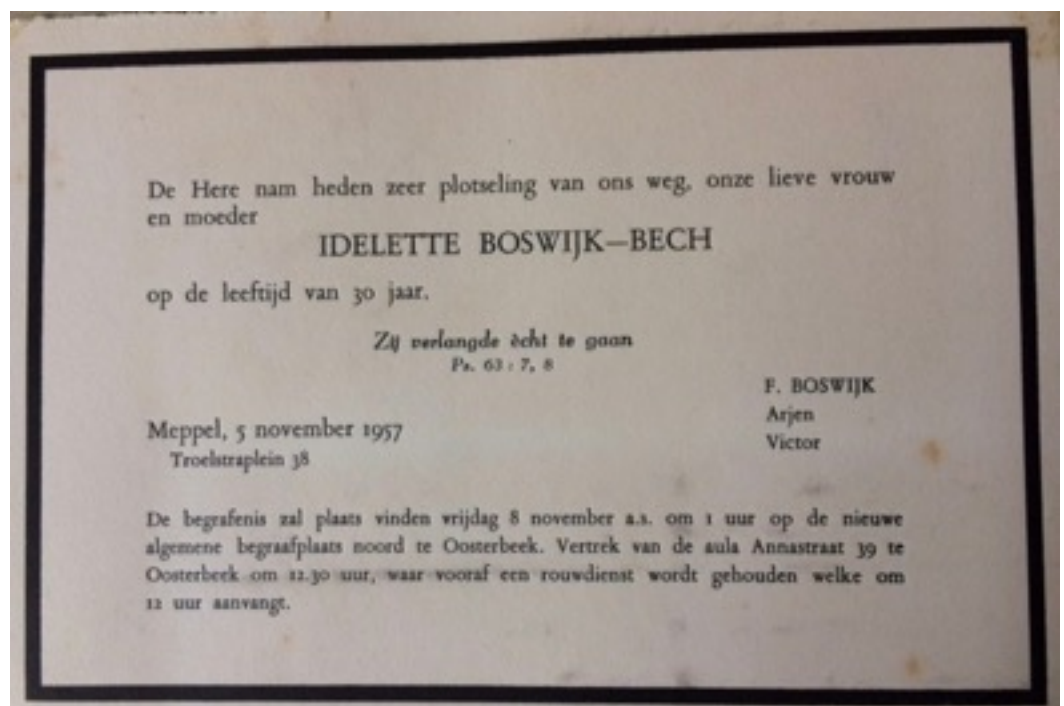
Geen gepaste gereformeerde vloek
of het potztausend van haar fiancé
maar haar *hemelsradioactief*
nog zonder zich af te vragen
of het kwaad kon om dat
af en toe over zich af te roepen

En tante Berthe schreef
we zouden allemaal komen
voor moeders verjaardag
lesje kwam vrijdags met Arjen
Victor was met Fenmo in Ermelo

Er heerste toen een gemene griep
en kinderverlamming, polio
les had hoofdpijn en koorts
maar ze had hem beloofd
dat hij in Arnhem in de lift mocht
en op de roltrap van de V&D

Ze had er ingehamerd bij Arjen
dat hij bij oma was in Wolfheze
en later bij de kachel kwam het
tot een ernstig gesprek
over het Avondmaal, ze zei
' ik ben helemaal niet bang
om te sterven'

Hij werd na haar plotse dood
een stille man, stil niet van taal
maar stil van hart en ziel
hij was haar kwijt en wist
misschien als wij niet
waar ze was gebleven

Ja dood, dat was ze
en dat wist hij ook wel
hoewel ze in haar kist lag
levendig om er uit te klimmen
om bij hem terug maar dood
als een onsterfelijke vrouw

En ik vroeg hem steeds naar haar
waar ze was gebleven en waarom
en waarom ze weg was en waarheen
en wie nog wist welke jurk ze droeg
en misschien parels om haar hals
of bloedkoraal uit onderzeese bergen

Hij had de taal van haar verloren
kon niet langer praten over
schoonheid en haar lach
en misschien ook het geloof
om nog eens met haar te dansen
en te flirten in een verre
gereformeerde hemel van geluk

En vaak dacht ik
wanneer de letters
op het kleine sjeke doosje
van de juwelier uit Amsterdam
aan een voetbalclub uit Friesland

Maar toen hij stierf na zestig jaar
twee keer haar dertig
dat het een lesje was in taal
die hij als ik de klassen bijbracht
in Arnhem, Meppel, Groningen

De gouden ringen uit de hoofdstad
versmolten als een hechte fusie
samen voor eeuwig verklonken
vervangen door nieuw goud
in mijn vitrine voltooid
verleden tijd

Alsof ze niet bestond
en er nooit was geweest
werd haar naam later verzwegen
zoals je zwijgt over een geheim
dat te pijnlijk was om mee te leven
zoals je dacht dat er nooit
iemand was geweest als jij
en waar je was gebleven

Het leven was alsof het nooit
was gebeurd, alsof je er niet
was geweest in die vijf jaren
alsof de namen niet bestonden
van de plekken waar we samen
in Oosterbeek en Arnhem en Wolfheze

Maar ik mompelde je naam
nog altijd in mijn stille bed
en in de kerk wanneer men deed
alsof je in een graf verstopt
en ook verboden
was om nog te leven
met ons in een nieuwe stad

Na haar vertrek bleef hij
flink achter
in ieder hand een kind
met teveel vragen
hoewel V. eigenlijk niets vroeg
hij keerde per fiets terug van alles
en sloot heel knap
de weemoed buiten
en binnenin voltrok zich
de herinnering subtiel

Opa was er de man niet naar
om zijn zoon mee te tronen
naar de velden om daar
dan zachtjes
het gemoed te luchten

Dus alleen en fietsend
langs 's Heerenloo
met voor en achter een kind
op zoek naar een nieuwe horizon

Doelloos in een park
van de vergeten stad gelopen
eindeloos als vijfjarige
met de hand van mijn vader gespeeld

Maar zijn trouwring
heb ik in mijn herinnering omgesmolten
tot gouden grafletters
heb ik vermorzeld
tussen mijn melktanden
die ik van slag geraakt
vergat te wisselen

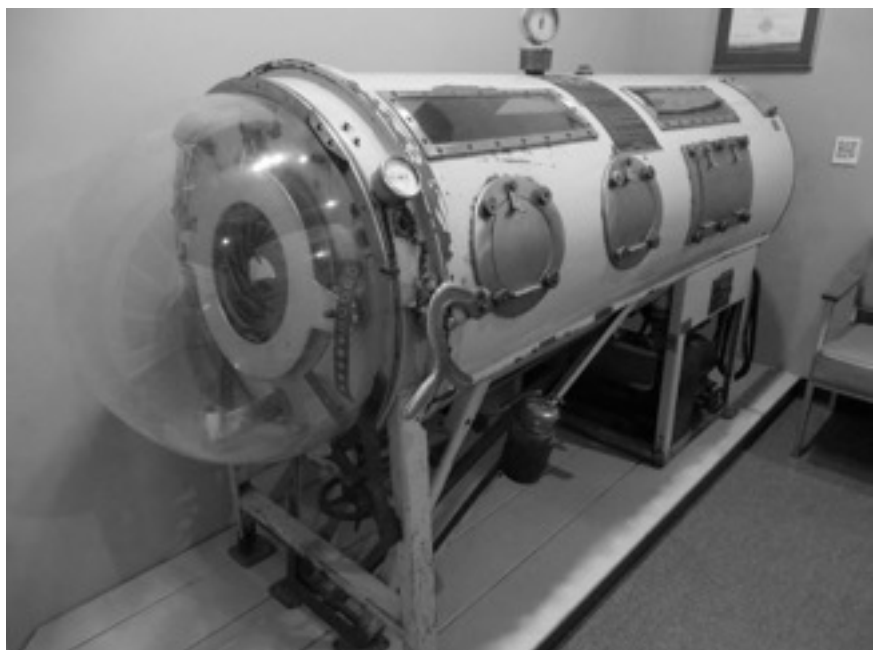
En tussen de molenstenen
van mijn hersenen
in de late ruimtes van het kinderdenken
zocht ik de woorden
maar de hand bleef gesloten
en verzegeld als het graf
van de vrouw met wie ik
dit park kende maar vergat

Toen haar adem stokte
en het dodelijke virus
zijn onzichtbare slag sloeg
in een ijskoude herfst
ver van het noordelijk huis
en niemand begreep toen
hoe ziek ze zou worden
hoe snel haar einde in zicht
tussen de kale bomen van Wolfheze

En de ijzeren longen bezet
in alle ziekenhuizen van de stad
om zuurstof, om het virus
nog woedend van replek te dienen
en haar adem stokte op weg
in de ambulance en de dood
kwam misschien als een verademing

Maar dat heb ik
toen niet begrepen
of we hebben niet geluisterd
naar haar, naar het einde
van haar leven in Wolfheze

En tegen de middag
kwamen Marc en Christien
maar ook hij kon
geen diagnose stellen
zei hij, het is beter
om naar het ziekenhuis te gaan
voor een lumbaalpunctie
maar dat weigerde ze pertinent

Ze was namelijk in verwachting
van haar derde kind
een meisje

(brief tante Berthe)

Het waren zware dagen
langs de Rijn
er vielen duizend bommen en granaten
tot op de stichting rond opa's kerk
en alles leek een brug te ver

En de patiënten zochten troost
in hun paniek en vluchten
radeloos door het eeuwenoude landschap
niet ver van de Heelsumse Beek

En tussen het bombarderen
vond ze nog de tijd
om op papier te zeggen wat ze zag
en hoe ze vluchten moest
door de vijandigheden
naar Achterveld
en later nog naar Ede
om er wat hongerig
te wachten op bevrijding

In het album dat ze bijhield
in die jaren tot haar vroege dood
staat een meditatie in het kerkblad,
een overdenking van de dominee
die hen trouwde en haar begroef

Een preek die van de kansel
daalde op zondag 10 november
in Wolfheze waar we' verliefd,
verloofd en getrouwd zijn
en waar iedereen ons kende'

Dominee Fernhout preekte die dag
over het huilen van het volk
na Lazarus' dood
en ook Jezus weende
maar de verse weduwnaar
*laat zijn tranen omzetten
naar Jezus' wens
wat ook de wens van les'
zou zijn geweest*

Fenno, november 1957

Gisteren was Arjen nat
dat gebeurt nooit meer
maar in Spock staat dat
hij heimwee heeft naar Arnhem

Dat kan wel eens zo zijn
want er gaat geen dag voorbij
of hij zegt '*weet je nog in Arnhem*'?
en '*gaan we weer terug*'?

Maar gisteren hebben we
een verkenningstocht gemaakt
buiten Meppel om
langs de Meppeler Vaart

We zagen boten in een sluis
van hoog naar laag water gaan
door draaibruggen en onder klapbruggen
het is een volkomen andere omgeving
dan Arnhem, 't went heus wel
als is het langzaam

Idelette, 30 januari 1957

Vorig weekend zijn we
naar Wolfheze geweest
we hadden zo goed
als geen cent meer
dus zelfs voor de treinreis
met wagen en al was er niet genoeg
dus zijn we op de fiets geweest
Arjen in het zitje achterop, voor 't eerst
het was prachtig weer, net voorjaar

Voor al in de stad geniet hij
van de drukte, zo wordt hij groot en wijzer
maar zonder pluus gaat hij niet slapen
de deken trekt hij gewoon kaal

Hij loopt hele einden los
soms is het angstig te zien hoe
hij bijna zijn evenwicht verliest
en dan net op tijd bij zijn doel komt
maar gisteren viel hij
heeft nu een blauw oog
't is zo'n boef en zo druk

Idelette

Mijn mooie psychiater uit mondain Haren
met blauwe ogen en kozijnen
wist als snel welk vlees
ze in haar kuip had
en ze liet Freud er wat op los
want alles zei ze had te maken
met het complex van Oedipus

Hem kende ik nog niet
omdat ik niet wilde trouwen
met mijn moeder
en haar man van kant

Ze informeerde aan het begin van elke sessie
of ik nog dromen had gehad
in het bed naast A. Ik dacht van niet,
geen dromen over een verdwenen moeder
of over de scherpe messen in mijn vaders rug

Tenslotte zei ik dat
ik op haar schoot gezeten
als kleine Freud
haar blauwe borsten ontblootte
en eindeloos vastgehouden heb
tot het uur om was
tot ik verder ging
het leven tegemoet

Juni 1956

44

Het is juni 1956

Victor is ruim 4 en halve maand
hij is zo makkelijk
lacht direct , keuvelt en kirt
ja, Victor kirt!

Een echte gezonde jongen
huilen doet hij de laatste maand
niet meer en sinds vorige week
krijgt hij een lepel groente
en staat altijd buiten

Fijn dat ik Victor nog
helemaal zelf kan voeden
maar Arjen is niet zo
gemakkelijk maar gelukkig
is hij dol op Victoortje
en niet jaloers

Idelette

Voor en na het eten
bidt hij here zeesje ame
en here dankoe

Dan is hij erg eerbiedig
en zit met zijn handjes
samen gevouwen doodstil

Als hij bidt voor het eten
' here zegen pap amen
en here zegen witlof amen
zeg ik 't is andijvie Arjen
oh, here zegen andijvie
en praat Fem na en zegt
here zegen om Jezus wil, amen

En dat gereformeerde vrome gedrag,
vroeg geleerd als een dogma
als het stigmatisch kruis van Golgotha
dat ik mijn leven moest dragen
is nooit verdwenen

De psalmen borrelen op
zodra ik fiets of douche, het is
de taal van de vroede vaders
uit het Arnhem van de jaren 50

Arjen is een draaitol
vreselijk beweeglijk
gewoon lopen
kan hij niet
alles gaat druk
en opgewonden

Huilend
kwam hij op school
en af en toe
kwam hij bij me
en vroeg me bang
waar is mijn pappie

Als het koud was
gilde hij spijkers
in mijn vingers
ik wil naar pappie

Toen ik vertelde dat Abel
in de hemel was
zei hij oh juf
mijn mammie
is ook in de hemel

juf Nel Nicolai

Ik was die late herfst op zoek
naar wat verloren was gegaan
in de donkere Veluwe bossen
en zocht in de lege kamers
van stille stichtingshuizen
naar wat er was
was verdwenen
en ik begreep niet wat
ik kwijt was geraakt en niemand
wist me te zeggen wat ik

En terug in Drenthe vond ik je
vol veiligheid als een verloren moeder
in de klas en ik voelde
dat ik je nooit meer los zou laten
tenminste wanneer dat mocht
en dat mocht elke dag
tot half vier en daarna
raakte ik je steeds kwijt en nu
nu ben je terug

Arjen, voor juf Nel, september 2019

Ik deed in die donkere dagen
de naam van de school
weinig eer aan
ondanks de prachtige juf
die me dagelijks troostte
en de plek half in nam
van een verdwenen moeder

Ik herinner me haar
grote schoot en warme armen
en mijn tranen in haar haren
die zoet roken naar bosviooltjes
maar dat wist ik toen nog niet

En niets was erger dat jaar
dan het dagelijkse afscheid
om half vier

Na de geboorte in Huize Anajah
aan de Amsterdamseweg
kwam de Karel van Gelderstraat
met uitzicht op het spoor
van rode en groene treinen
om te beginnen met leven

En mijn jonge vader
boog zich over de rieten wieg
en fluisterde verhalen in mijn kleine oren
over de hertog van Gelre
de graaf van Zutphen
en de heer van Groningen & Ommelanden

Tot ik sliep en droomde
in het Spijkerkwartier
over oorlog en strijd
en ik vond hem terug
toen de kerk nog in puin geschoten
in de laatste oorlog
een versteend graf in de Eusebius

En de straat
is mijn straat gebleven
in Arnhem, in het
spijkerkwartier
van mijn dromen

Het was het laatste
aardse feest voor les
moeders verjaardag
ze kon niet meer
meegenieten

Gelukkig wist niemand
wat komen ging
en ze heeft het misschien gevoeld
maar zoals Arjen hier
de wereld inkijkt
zo is het gelukkig
voor hem gebleven

Hij verwerkt het wel
maar is teveel geabsorbeerd
door het heden
om lang na te denken
later zal ik hem vertellen
wat Wolfheze was

Fenno Boswijk

Inhoud

3. Juichen bij het open graf
4. B.B.C.
5. Op kosten
6. zeven october 1944
7. Verloren
8. Denken aan de Bilderberg
9. A handsome Tommie
10. Bech, een dynastie
11. Begraven in Oosterbeek
12. De maan in de serre
13. Dode aarde
14. Gedachten in Achterveld
15. Ongeloof in Roderesch
16. Wolfheze is een woestenij
17. Idelette Bech
18. Oorlogsdagboek
19. Laatste kus
20. Sopraan in Arnhem
21. De trolleybus zingt
22. Wandelen naar de Westerbouwing
23. Geloven in Wodan
24. Idelette terug
25. Aan de hemel staan
26. Calvijn
27. Het lange zwijgen
28. Over de liefde
29. Anajah
30. Hemelsradioactief
31. Ziek in 't Zonnehuis
32. Stille man
33. V.V.T.
34. Verzwegen naam
35. 1958

36. Molenstenen
37. Geen ijzeren long
38. Een meisje
39. Het dagboek
40. Jezus' wens
41. Van Arnhem naar Meppel
42. Op de fiets
43. Verlatingsangst
44. Juni 1956
45. Bidden in Arnhem
46. Dikke draaitol
47. Op zoek
48. Kleutervreugd
49. Karel van Gelre
50. Wat Wolfheze was

Colofon

De gedichten in de bundel '**Wat Wolfheze was**' werden geschreven tussen de zomer van 2020 en januari 2021.

De omslagtekening is gemaakt door *Anne Lotte Idelette Boswijk*

De gedichten van *Idelette Bech* zijn geschreven in de herfst en winter van 1944. Haar dagboek diende daarvoor als basis.

Oplage 20 exemplaren

druk RCG, Groningen

copyright Arjen Boswijk, Groningen

www.arjenboswijk.nl

h.a.boswijk@gmail.com